

ELISABET AHO

Tammien kartano

Tammien kartano

Elisabet Aho

Tammien kartano

SAGA Egmont

Tammien kartano

Cover image: Shutterstock

Copyright © 1996, 2023 Elisabet Aho and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727028422

1. POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Johdanto

Hämeenkylässä eli Tavastbyn kartano on yhä jäljellä, vaikka sen varsinainen päärakennus ei milloinkaan valmistunut. Kartano perustettiin vuonna 1579 Hämeentien eteläiseen päätepisteeseen, josta lähti laivareitti Itämerelle. Tammet kartanon puistoon istutti ensimmäinen omistaja, amiraali Juusteen 1500-luvun lopulla. Nykyiset rakennukset rakennutti valtioneuvos Gustav Ladau 1820-luvulla arkkitehti Carl Ludvig Engelin piirustusten mukaan. Tammien kartano sijaitsee Helsingin liepeillä, nykyisen Vantaan alueella.

Gustav Wilhelm Ladau

1765–1833

Upseeri ja valtiomies, joka solmi upseeritovereidensa kanssa salaliiton Ruotsi-Suomessa Kustaa III:n aikana. Liittoa kutsuttiin myöhemmin Anjalan liitoksi solmimispaikkakunnan mukaan.

Liiton tavoitteena oli ensisijaisesti rauha ja valtiopäivien koolle kutsuminen, mutta pienellä osalla upseeristoa oli myös vahvoja itsenäistymispyrkimyksiä.

Gustav Ladau joutui pakenemaan Venäjälle, mutta palattuaan Suomeen hänet nimitettiin myöhemmin valtioneuvokseksi, postin ylipäälliköksi ja hallituskonseljini, eli myöhemmin senaatin, jäseneksi.

Anna Ottilia Ladau

1806–1896

Gustav Ladaun tytär, joka eli poikkeuksellisen pitkän ja kivuttoman elämän. Annan elämänvaiheet ovat avioitumista lukuun ottamatta kuviteltuja.

Kirjassa esiintyy myös muita Ladaun perheenjäseniä, joista vain osalla on ollut vastineensa todellisuudessa. Samoin historiallisia henkilöitä, hallitsijoita ja johtavia upseereista, mutta kaikki muut kirjan henkilöt ovat kuviteltuja.

Pitkähiuksi-Birgit

Pikku prinsessa

Lokakuu 1770

Punavuoren Merete-maankiertäjä ei muistanut nähneensä kauniimpaa lasta. Kitiseviä, sinipunaisia räpäileitä kompasteli joskus vastaan hökkeleiden välisillä kapeilla kujilla, kenen lienevätkään, mutta vastasyntyntä hän ei toden totta muistanut kunnolla edes katsoneensa aikaisemmin.

Tämä lapsi oli kaunis. Pelottavan kaunis, Merete-maankiertäjä teki hämmästyksekseen venäjänuskoisten ristinmerkin ja vilkaisi hätäisesti taakseen, mutta kukapa sitä olisi nähnyt. Lapsi ei ollut pelkästään kaunis, vaan myös jäntevä. Se oli tyttö. Vanha nainen ei ollut koskaan kuvitellut, että vastasyntynyt tyttölapsi voisi olla näin vanterra ja vaarallisen elinvoimainen.

Talossa oli joskus ennenkin syntynyt lapsi. Se oli kuitenkin ymmärtänyt kuolla parin päivän päästä syntymästään ja se oli parasta, mitä siinä tilanteessa saattoi tapahtua. Tästä ei voinut olla niinkään varma.

Huoneessa oli painostavan kuuma. Ja painostavan hiljaista. Kytevä tulikin avonaisessa tulisijassa pidätteli henkeään. Merete kumartui vaivalloisesti ja katsoi vielä kerran synnyttäneitä äitiparkaa. Kipu vihlaasi ja Merete irvisti, miten tällaista saattoi tapahtua, hänen tytölleen? Kuollut nainen, vielä nuori tyttö, makasi silmät tuijottaen lasittuneina kohti kattoa. Hiki oli kuivunut kiinni vitivalkeaan otsaan ja paksuihin hiustakuihin. Merete pakotti kätensä nousemaan ja sulki näkemättömät silmät, pitkät ripset painuivat kauniisti kalpeille poskille.

Vielä eilen kaikki oli ollut hyvin. Hänen olisi sittenkin pitänyt pyytää lapsenpäästäjää. Lähettää joku tytöistä hakemaan. Mutta kuka olisi suostunut tulemaan tänne illan pimeimpänä hetkenä, yötä vasten? Kenet he olisivat voineet löytää, kukaan kunniallinen lapsenpäästäjä ei olisi avannut heille oveaan. Juopoista sataman naisista ei olisi ollut senkään vertaa apua kuin Meretestä itsestään, jos niistä nyt joku olisi erehtynyt lähtemään hyvän palkkion toivossa. Ei, kukaan ei olisi pystynyt auttamaan tyttöparkaa. Edes hän itse ei ollut pystynyt. Merete painoi nyrkkiin puristetut sormet silmilleen.

Hänen olisi pitänyt ajaa Birgit pois jo varhain keväällä, heti kun hän huomasi asian. Työntää Viron tai Tukholman laivaan heti jäiden lähdettyä, tietysti hänen olisi pitänyt tehdä niin. Ja seistä laiturilla ja katsoa herkeämättä, että tyhmä letukka pysyisi laivassa ja lähtisi sen mukana. Mitä pitemmälle, sen parempi.

Mutta Birgitin kohdalla hän ei ollut pystynytäkään. Mikä riivattu heikkous hänet oli vallannut? Vanhan ja kokeneen porttolan pitäjän. Entisen maankiertäjän, josta hän vielä hyvillään kantoi lisänimeä. Päinvastoin, hän oli suojellut tyttöä, vaikka koko talo nauroi hänelle. Ei ollut muka huomannut, vaikka naiset olivat kateellisia Birgitille. Merete näki heidän

kiskovan tyttöä pitkistä, solmuisista hiuksista, nipistelevän, lyövän ja purevan, mutta hän ei ollut huomaavinaan. Ja Birgit, hänen Birgittinsä, vain nosti päänsä ja suoristi niskansa ja käveli pois. Ei välittänyt, ei edes salaa itkenyt, saati että olisi tullut hänelle kertomaan. Nosti vain päänsä ja kulki ylpeästi pois. Varsamainen, kaunis Birgit.

Nyt hän oli vainaja, Merete nosti nyrkit silmiltään. Pimeässä huoneessa haisi makealle verelle ja hiele. He kuuntelivat... hän tiesi, naiset kuuntelivat oven takana, vaikka oli hiljaista. Kukaan ei uskaltaisi tulla sisälle huoneeseen, ennen kuin hän avaisi oven. Mutta he kuuntelivat, herkeämättä, hän tiesi sen.

Vastasyntynyt vikisi hiljaa paikallaan, kurttuiset kasvot punaisina. Mereten kädet pysähtyivät, kukaan ei saisi koskaan tietää... Vain yksi lyhyt, nopea painallus kankaanpalalla, koukkuinen kämmen hetkeksi olemattoman pienelle nenälle ja suulle. Vain yksi hetki, ja kukaan ei koskaan kysyisi, kuinka lapsen kävi. Mereten kädet vapisivat ilmassa. Hän seisoi paikallaan pitkän aikaa. Sitten hän alkoi äkkiä kovakouraisesti kapaloita lasta.

Hetken hän vihasi sitä enemmän kuin mitään muuta, käänteli nopeasti sen pieniä, lyhyitä käsiä ja jalkoja, tämän takia hänen Birgittinsä kuoli. Hän repi kankaasta palasia, kastoi ne veteen ja pyyhki lapsen kauttaaltaan. Pienessä vartalossa oli outoa tahdonvoimaa, yllättäen Merete huomasi hymyilevänsä surumielisesti. Hän taitteli kangasta varren ympärille, otti taas vettä ja pyyhki pään ja kasvot. Soikion mallista päätä peitti ohut, tumma untuvakerros, joka häivähti aavistuksen punaiseen. Kun Merete oli saanut kapalon valmiiksi, lapsi avasi räväyttäen silmänsä niin äkkiä, että Merete-maankiertäjä hätkähti. Hän tunsu itsensä kovin vanhaksi ja väsyneeksi. Merete nosti olennon

syliinsä ja päätti hajamielisesti, että mikäli hänestä riippuisi, tämä onneton saisi yrittää.

Tuli rätisi äkkiä kuuluvasti ja tanssitti varjoja vuodeverhoissa. Merete kiskaisi verhon nopeasti vainajan eteen. Hän laski lapsen heinillä vuorattuun laatikkoon ja hymähti, kehtoa ei huoratalon varusteisiin kuulunut.

Nyt pitäisi löytää imettäjä. Siihen hupenisi paljon ruokaa ja talvijauhoja, mutta muuta vaihtoehtoa ei ollut, jotta joku suostuisi käymään talossa. Muulloin Merete ei taloon vieraita naisia päästänytkään. Hän tiesi, että lapsi otettaisiin kyllä halukkaasti johonkin tupaan ruokittavaksi jauhosaikillista vastaan, mutta silloin voisi olla varma, että onneton pääsisi pian hengestään, viimeistään, kun jauhot loppuisivat. Ei, tänne täytyi saada joku tulemaan. Kunpa hän tietäisi lapsen isän, siltä voisi kiristää korvauksen, mutta hänellä oli siitä vain arveluja. Ajatukset alkoivat taas toimia Meretessä kuten ennenkin.

Hän suoristi vanhan jäykistyneen selkensä ja pyyhkäisi otsaansa. Tästä eteenpäin lapsen kohtalo olisi Korkeamman kädessä. Yhtä häilyvänä se värisisi tässä Punavuoren perimmäisessä talossa kuin kaupungin vetoisissa porvaristaloissa. Sillä missä elämäntaival sattui kenelläkin alkamaan, ei sittenkään ollut niin suurensuurta merkitystä. Sillä hiuksenhienolla, näkymättömällä rajalla, joka niin kovin ohuesti erotti toisistaan kaksi maailmaa. Tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen, elämän ja kuoleman.

Lasta ruvettiin kutsumaan Birgitiksi äitinsä mukaan. Nimi sopikin hyvin. Varsinkin kun lapsosen hiukset kasvoivat jo toisella vuodella pitkiksi ja punertaviksi, hän muistutti äitiään niin, että se oli aivan huvittavaa. Väittivät, että pikku-Birgitin äiti

oli ollut talon emännän suosikki. Saattoi siinä olla perääkin, kyllä Merete sen myönsi, itse hän oli tytön aikoinaan satamasta löytänyt, kun tämä oli tullut meren takaa kaupunkiin. Ehkä tyttösen suorassa katseessa, ehjissä, valkeissa hampaissa ja notkeissa, pitkissä jäsenissä oli niin paljon nuorta avoimuutta, että ne tehosivat heti vanhaan tarkkasilmäiseen naiseen. Ja hän tiesi, että ne tehoaisivat myös kaupungin miehiin jokaisessa säädyssä aivan varauksetta.

Heti satamassa otettuaan pikku-Birgitin äidin heteisiinsa Merete oli tiennyt, millaisen aarteen hän oli äkkiä löytänyt. Kunhan vain kasvattaisi tämän viisaasti ja ohjaisi oikein, säästäisi vain varakkaimpien herrasmiesten ainokaiseksi, niin tytöstä tulisi pelastus, ehtymätön tulolähde vanhalle Punavuoren talolle. Voi, miten paljon suunnitelmia hänellä olikaan ollut Birgitin varalle ja miten vähän, tuskin mitään niistä hän ehti toteuttaa! Nyt oli Birgit vainaja, kohtuuttomasti ja liian aikaisin. Jäljellä oli vain lapsi, pitkähiuksi, kirkassilmä, äitinsä kaima.

Olisi saattanut luulla, että talo olisi vihannut lasta, emännän suosikin äiditöntä kiusankappaletta, joka varasteli silkkirusetteja, katkoi helminauhoja ja tunki sokeripaloja suuhunsa. Tuota pientä nenäkästä kikattajaa, joka sai emännän kyykistymään ja kujeilemaan, tarttumaan pulleaan pikkukäteen ja lepertelemään: ”hiiri, hiiri puuron keittää...”, nappaisemaan etusormea, keskisormea, nimetöntä, ”antaa tuolle, antaa tuolle ja tuolle...” ja kutittamaan nauraen vedet silmissä kainaloista, ”tuolle, tuolle ei annakaan!”

Lapsi oli tikahtua nauruunsa, pyllähti istumaan lattialle rimpsuhelmat kohti kattoa, pinkaisi pystyyn ja juoksi hihkuen ja kiljuen karkuun emäntä perässään. Kaikki muut naiset löivät käsillään helmoihinsa ja nauroivat mukana. Jos he lapsen äitiä

kadehtivatkin, hän oli kuollut eikä kukaan ajatellut häntä enää. Pikkuisesta tuli talon lemmikki, silmäterä, mitään niin hassua ja hauskaa naiset eivät muistaneet nähneensä talon hämärissä huoneissa kuin tuo pullea, kikattava pikkuihminen.

Pikkuinen kutsui heitä tädeiksi. Täti Kaisa, täti Maija-Maria, täti Liina Baltialainen... Huorat tirskuivat. Ja hemmottelivat lasta kilpaa. Antoivat hänen tuputtaa puuterijauhetta peruukeilleen ja omille pyöreille poskilleen, antoivat hänen leikkiä koruillaan ja silkkihuiveillaan ja kaivoivat nauraen irronneita helmiä lapsen suusta. Korkeintaan he nipistivät hyväntahtoisesti pyöreästä ruusuposkesta, kun lapsi valutti kallista hajuvettä käsilleen... ”älä sinä, prinsessa kaikkia tädin tuoksuja tuhlaa, ai, ai sinua.” He toivat herkkuja ja makeisia. Keskellä yötä pikku-Birgit saattoi herätä ääniin ja tukahdutettuun tirs kuntaan ja sitten vuodeverhojen raosta näkyivät tutut Kaisa-tädin tai Liina Baltialaisen kirkkaasti maalatut kasvot ja kulmakarvat ja työntyä suuri pussillinen nekkua ja maapähkinöitä.

Tädit koristelivat itseään aina kovasti lähtiessään kaupungille. Maalasivat silmänsä, mustasivat kulmakarvansa ja punasivat huulensa, Birgit sai töpöttää mukana puuterijauhetta ja pistellä hiusneuloja peruukkiin, suihkuttaa vaikka kuinka paljon hajuvettä, mutta koskaan ne eivät ottaneet häntä mukaansa. Vaikka hän kuinka pyysi ja vikisi, ponkaisi lattialle ja polki kiukuissaan jalkaa, tädit vain kikattivat ja taputtivat poskesta, ”voi sinua, hassua pikkuista.”

Tädeillä kävi iltamyöhällä paljon vieraita. Hän kuuli ääniä ja puhetta, naurua ja laulamista, mutta koskaan hän ei saanut mennä katsomaan. Miesten äänet olivat matalia ja pelottavia. Joskus yön pimeydessä hän kuuli jonkun tädeistä itkävän ja hän painautui tiiviisti vuodekomeron peränurkkaan, mustaan,

turvalliseen pesään, piti Merete-tätiä kädestä ja nukahti uudelleen. Joskus joku huusi kovaa ja rumasti, kuului kiroilua ja oven paisketta, mutta Merete piti kättä hänen korvallaan. Jos hän yritti kysyä jotain, Merete nipisti ja häneen sattui. Joskus hän heräsi siihen, että ovea hakattiin tai ikkunaan koputettiin lujasti. Jos hän yritti unissaan nousta, Merete painoi hänet nopeasti peittoihin, ”nuku vain, ihan hiljaa, ei ääntäkään.”

Aamulla kaikki oli taas aivan tavallista, tädit väsyneitä, mutta hyvällä tuulella, täynnä kujeita ja leikkiä, kutittamassa ja paijaamassa, letittämässä kilpaa hänen pitkiä silkkihiuksiaan. Joskus Maija-Marialla olivat silmät turvoksissa ja Kaisalla näkyi tumma, sinertävä mustelma silmän alla. Kun hän nosti pullean kätensä ja yritti hipasta, Kaisa tarttui pikkunyrkkiin ja hymyili: – Älä huoli, ei mitään hätää, täti törmäsi pimeässä oveen, voitko kuvitella, miten hassua. Ja taas hän sai käteensä sokeririnkelin ja rintasokeria, kuorrutetun mantelin tai kovakuorisen saksanpäähkinän. Voi, miten tädit olivat kilttejä!

Muita aikuisia hän ei sitten tuntenutkaan. Paitsi maidontuojan, koukkuselkäisen, hampaattoman ukon, joka aina sähisi ja kiroili jättäessään täytetyn maitokiulun oven suuhun. Joskus hän yritti lähestyä ukkoa, mutta tämä sylkäisi hänellekin, mokoma, vaikka Merete-täti maksoi ukolle hyvin, silavaa ja selvää rahaakin kolikkoina, hän oli itse nähnyt. Maito oli häntä varten, siksi kai ukko oli niin kiukkuinen, kun joutui sitä kускаamaan.

Talossa vierailevia miehiä hän ei nähnyt koskaan, kuuli vain öisiä ääniä. Hän nukkui aina suuren tuvan perällä, Mereten vuodekomerossa lähellä uunia, talon parhaalla paikalla, eikä saanut tulla sieltä pois. Siellä hän oli ja pysytteli, pesässään ja kuunteli tai yritti olla kuulematta.

Joskus tädeillä oli juhlat ja viereisen huoneen pitkä pöytä kannettiin täyteen astioita. Tädit hyörivät koko päivän ympäri taloa helmat lepattaen, tirskuivat tavallistakin enemmän ja siristelivät silmiään. Jännittynyt tunnelma levisi koko taloon, pöytää peitti pitkähapsuinen liina ja suuret vadit odottivat hedelmiä, lihaa ja leivonnaisia, tädit kertoivat, kun hän kysyi, miksi ne olivat tyhjiä. Vieraat toisivat ruokaa mukanaan, tädit kihersivät, ruokaa ja juomaa, oikeaa, paksua saksanviiniä eikä mitään keskenkäynnyttä olutta, ne selittivät ja etsivät pikareita pöydälle. Silloin lensi Mereten käsi, läimäytti Kaisaa poskelle ja kiskaisi tukasta, ”oletkos siinä lörpöttelettä kaikkea lapsen kuullen.”

Juhlien aikana kuului musiikkia, jonkin ihmeellisen, väräjävän soittimen ääntä ja puhetta, kimeää naurua ja hoilotusta, sitä tavallista, mutta vieläkin enemmän puhetta ja matalia miesten ääniä kuin yleensä. Tuo soitin, heleä sävel kiehtoi ja hokutti häntä, sai hänet monista kielloista ja uhkailuista välittämättä ryömimään vuodekomeron laidalle. Hän nosti peittoa, siirsi vuodeverhoa, hän tunsu jo niskassaan Mereten tukistuksen ja letin kiristävän toisen silmän vinoon, hän pidätti hengitystään, sormi osui suuhun, kukaan ei tullut estämään. Hän nousi vuoteesta, pitkä yöpaita viisti lattiaa ja hän taapersi neljävuotiaan päättäväisyydellä ovelle. Äänet voimistuivat, joku röhähti kovaan nauruun ja hän pelästyi ja hypähti paikallaan, sydän hakkasi yöpaidan alla hurjana. Vieläkin joku soitti, heleää, hiljaista soittoa, niin hiljaista, että se erottui melun ja hälinän alla.

Hiljaa, varovasti hän avasi ovea, vain raotti, aivan hiukan. Ovi narahti, mutta sitä ei kukaan voinut kuulla. Hän avasi ovea varomattomasti enemmän ja jäi tuijottamaan silmät suurina.

RIIPASEVAN ROMANTTINEN SUKUPOLVIKERTOMUS SUOMEN VENÄLÄISTÄMISEN AJOILTA

Kun aatelismies Gustav Ladau rakastuu palavasti punavuorelaisen ilotalon kauniiseen pitkähiuksi-Birgitiin, aika ei ole lemmelle otollinen. Eletään 1700-luvun loppupuolta ja poliittisen kuohunnan aikaa. Gustav joutuu maanpakoon ja vannoo vielä palaavansa. Mutta onko Birgit enää odottamassa sitten kun Gustavin kunnia on palautettu?

Vuosia myöhemmin syntyy Gustavin tytär Anna, joka viettää suojattua elämää isänsä kartanossa. Anna rakastuu komeaan kapteeni Jan Mendeliin, mutta perhe haluaa hänen naivan vastenmielisen Adolf-serkun. Kuten isänsäkin, Annan on uitava velvollisuuden ja tunteiden ristiaallokossa.

Tammien kartano pohjautuu oikeisiin henkilöihin ja sisältää romanttista historian havinaa 1700- ja 1800-luvuilta.

Elisabet Aho on palkittu suomalainen kirjailija, joka tunnetaan erityisesti historiallisista romaaneistaan.